

HUMANITIES

DOI <https://doi.org/10.51647/kelm.2023.7.6>

NIKTÓRE ASPEKTY OGLEDZIN ZWŁOK NA MIEJSCU ZDARZENIA I WYZNACZENIE BADANIA KRYMINALISTYCZNEGO

Oleksandr Hruz

*kandydat nauk prawnych, starszy wykładowca wydziału organizacji dochodzenia przedprocesowego
Instytutu Edukacyjno-Naukowego Krzywý Róg Donieckiego Państwowego Uniwersytetu Spraw
Wewnętrznych (Krywý Róg, Ukraina)
ORCID ID: 0000-0003-0370-3791
Alexander.gruzdd@gmail.com*

Olha Lytvynenko

*Doktor filozofii w specjalności 081 „Prawo”,
Profesor nadzwyczajny Katedry Organizacji Dochodzeń Przygotowawczych
Instytutu Edukacyjno-Naukowego Krzywego Rogu Donieckiego Państwowego Uniwersytetu Spraw
Wewnętrznych (Krywý Róg, Ukraina)
ORCID ID: 0000-0003-4218-21
babenko.olga11@gmail.com*

Adnotacja. Artykuł poświęcony jest problematyce oględzin zwłok na miejscu zdarzenia i późniejszego wyznaczenia natychmiastowego badania kryminalistycznego zwłok. Ustalono, że istnieją pewne luki w przepisach prawnych, które nie pozwalają śledczemu na pełne i skuteczne przeprowadzenie dochodzenia przygotowawczego. Problematiczną kwestią jest legislacyjne ustalenie możliwości przeprowadzenia przed wpisem informacji do Jednolitego Rejestru Postępowań Przygotowawczych jedynie oględzin miejsca zdarzenia, bez wskazania możliwości oględzin zwłok. Zwrócono uwagę, że opóźnienie badania zwłok i późniejsze wyznaczenie badania kryminalistycznego zwłok może niekorzystnie wpłynąć na gromadzenie informacji dowodowych. Ustalono, że oględziny zwłok należy przeprowadzić możliwie jak najszybciej po ich odnalezieniu na miejscu zdarzenia, a niezwłocznie po jego oględzinach zlecono badanie kryminalistyczne w celu ustalenia przyczyny śmierci itp. Proponuje się wprowadzenie zmian w kodeksie postępowania karnego Ukrainy, które poprawią obowiązujące przepisy i usprawnią pracę organów dochodzeniowo-śledczych.

Słowa kluczowe: badacz, oględziny miejsca zdarzenia, oględziny zwłok, badania kryminalistyczne, biegły, dopuszczalność dowodu, zespół dochodzeniowo-śledczy, zwłoki.

CERTAIN ASPECTS OF THE EXAMINATION OF THE CORPSE AT THE SCENE AND THE APPOINTMENT OF A FORENSIC MEDICAL EXAMINATION

Oleksandr Hruz

*PhD in Law, Senior Lecturer of the Department of Organization of Pretrial Investigation,
Faculty No. 1, Kryvyi Rih Educational and Scientific Institute of the Donetsk State University
of Internal Affairs (Kryvyi Rih, Ukraine)
ORCID ID: 0000-0003-0370-3791
Alexander.gruzdd@gmail.com*

Olha Lytvynenko

*PhD in Law, Associate Professor of the Department of Organization of Pretrial Investigation,
Faculty No. 1, Kryvyi Rih Educational and Scientific Institute of the Donetsk State University
of Internal Affairs (Kryvyi Rih, Ukraine)
ORCID ID: 0000-0003-4218-21
babenko.olga11@gmail.com*

Abstract. The article is devoted to the problematic issues of the examination of the corpse at the scene of the incident and the subsequent immediate appointment of a forensic medical examination of the corpse. It has been established that there are certain gaps in the legislation that do not allow the investigator to fully and effectively conduct a pre-trial investigation. A problematic issue is the legislative determination of conducting, before entering information into

the Unified Register of Pretrial Investigations, only an inspection of the scene of the incident, without indicating the possibility of an inspection of the corpse. Attention has been drawn to the fact that delaying the examination of a corpse and the subsequent appointment of a forensic medical examination of such a corpse may negatively affect the collection of evidentiary information. It was established that an examination of the corpse should be carried out as soon as possible after its discovery at the scene, and immediately after its examination, a forensic medical examination was appointed to determine the cause of death, etc. It is proposed to make changes to the criminal procedural code of Ukraine, which will improve the current legislation and improve the work of pretrial investigation bodies.

Key words: Investigator, examination of the scene, examination of the corpse, forensic medical examination, expert, admissibility of evidence, investigative team, corpse.

ОКРЕМІ АСПЕКТИ ОГЛЯДУ ТРУПА НА МІСЦІ ПОДІЇ ТА ПРИЗНАЧЕННЯ СУДОВО-МЕДИЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ

Олександр Груздь

кандидат юридичних наук,

старший викладач кафедри організації досудового розслідування

Криворізького навчально-наукового інституту

Донецького державного університету внутрішніх справ (Кривий Ріг, Україна)

ORCID ID: 0000-0003-0370-3791

Alexander.gruzdd@gmail.com

Ольга Литвиненко

доктор філософії за спеціальністю 081 «Право»,

доцент кафедри організації досудового розслідування

Криворізького навчально-наукового інституту

Донецького державного університету внутрішніх справ (Кривий Ріг, Україна)

ORCID ID: 0000-0003-4218-21

babenko.olga11@gmail.com

Анотація. Статтю присвячено проблемним питанням огляду трупу на місці події та подальшого негайного призначення судово-медичної експертизи трупу. Встановлено, що є певні прогалини в законодавстві, які не дають можливості слідчому повноцінно та ефективно здійснювати досудове розслідування. Проблемним питанням є законодавче визначення проведення, до внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань, лише огляду місця події, не вказуючи про можливість огляду трупу. Звернено увагу на те, що зволікання з оглядом трупу та подальшим призначенням судово-медичної експертизи такого трупу може негативно вплинути на збір доказової інформації. Констатовано, що огляд трупу має бути проведено якнайшвидше після його виявлення на місці події, та невідкладно після проведення його огляду призначено судово-медичну експертизу для встановлення причин смерті тощо. Запропоновано внести зміни до кримінального процесуального кодексу України, які вдосконалять діюче законодавство та покращать роботу органів досудового розслідування.

Ключові слова: слідчий, огляд місця події, огляд трупа, судово-медична експертиза, експерт, допустимість доказів, слідчо-оперативна група, труп.

Аналізуючи статистичні дані Офісу Генерального прокурора України встановлено, що з кожним роком збільшується кількість правопорушень проти життя населення, що зумовлено (окрім повномасштабного вторгнення рф) збільшенням злочинності в Україні.

Так, за 2021 рік було зареєстровано – 3191, у 2022 році – 21460, а за 11 місяців 2023 року – 33701 кримінальних правопорушень за ознаками ст. 115 Кримінального кодексу України (далі – КК України) «Умисне вбивство» (Офіс Генерального прокурора України, 2023). Погіршення криміногенної обстановки вимагає більш сучасного та посиленого використання всієї сили національних законів в боротьбі зі злочинністю.

Важливе значення у вирішенні цієї задачі покладається не лише на правоохоронні органи, але й на судово-медичних експертів. Саме в рамках проведення судово-медичної експертизи вирішуються питання визначення причини смерті особи, наявності тілесних ушкоджень, їх локалізації, механізму і характеру заподіяння, встановлення їх ступеню тяжкості та давності утворення.

Наголосимо, що вмiле використання спеціальних знань під час проведення досудового розслідування є запорукою його ефективного процесу та завершення. Без застосування цих знань проведення досудового розслідування кримінальних правопорушень, в яких постраждало населення внаслідок дій рф, є неможливим, тому необхідним є своєчасне призначення, швидке проведення та отримання висновку зокрема судово-медичних експертиз. Проведення даного виду експертиз має бути не лише швидким, а й ефективним, адже мова йдеться не лише про осіб, які фізично постраждали, а й тих, хто помер (Груздь, Литвиненко, 2023: 24).

Нині, у разі надходження інформації про виявлений труп, зазначені відомості негайно мають бути внесені до Єдиного реєстру досудових розслідувань (далі – ЄРДР). Проте, у ЄРДР, ця категорія злочинів, із кваліфікацією – ст. 115 КК України передбачає обов'язкове визначення додаткових категорій, а саме:

1. «Раптова смерть». Таку категорію застосовують у разі виявлення трупа особи, у будь-якому місці (вдома, на вулиці, у лікарні), без видимих тілесних ушкоджень і насильницької смерті. Здебільшого вказане кримінальне провадження в майбутньому підлягає закриттю, на підставі п. 1 ч. 1 ст. 284 КПК України, за відсутності події кримінального правопорушення.

2. «Умисне вбивство». Дана категорія використовується у разі виявлення трупа з видимими тілесними ушкодженнями або тоді, коли наявні вказівки на те, що особу було умисно позбавлено життя. Цю категорію злочинів, до отримання та долучення до матеріалів кримінального провадження висновку судово-медичного експерта, зазвичай залишають незмінною.

3. «Зникнення безвісті». Використання цієї категорії наявне тоді, коли місцезнаходження особи не встановлено, а її тіло не виявлено (Груздь, 2015: 95-96). Варто наголосити на тому, що за фактом зниклих безвісті до Єдиного реєстру досудових розслідувань також вносяться відомості за ст. 115 КК України. Через те, що в статистичних даних Офісу Генерального прокурора України міститься інформація про загальну кількість зареєстрованих кримінальних правопорушень за ст. 115 КК України, ми не можемо виокремити кількісний показник із приміткою «зникнення безвісті».

Частиною 3 статті 214 КПК України передбачено, що у невідкладних випадках до внесення відомостей до ЄРДР може бути проведений огляд місця події (Кримінальний процесуальний кодекс України, 2012). Негайний огляд місця події є важливим та вкрай необхідним, особливо під час виявлення трупу зі слідами тілесних ушкоджень.

Слід звернути увагу на проблему проведення огляду трупа в рамках проведення огляду місця події з процесуальної точки зору.

Враховуючи те, що до внесення відомостей до ЄРДР може бути проведений лише огляд місця події, а згідно з ч. 2 ст. 238 КПК України, огляд трупа може здійснюватися одночасно з оглядом місця події, житла чи іншого володіння особи з додержанням правил КПК України про огляд житла чи іншого володіння особи (Кримінальний процесуальний кодекс України, 2012), однак правила проведення огляду житла чи іншого володіння особи не передбачені ст. 214 КПК України, а огляд місця події не передбачений Главою 20 КПК «Слідчі (розшукові) дії».

У частині 1 статті 238 Кримінально процесуального кодексу України (далі – КПК України) передбачено, що огляд трупа слідчим, прокурором проводиться за обов'язкової участі судово-медичного експерта або лікаря, якщо вчасно неможливо залучити судово-медичного експерта (Кримінальний процесуальний кодекс України, 2012). На наш погляд, така альтернатива з одного боку є позитивною, адже лікар здатен надати професійну допомогу слідчому в описі трупа та виявлених на ньому візуальних тілесних пошкоджень, а з іншого боку не кожен лікар зможе надати правильний опис трупних плям, явищ, змін та ін.

Досудове розслідування випадків смерті людини передбачає встановлення її причини. Зокрема, у ч. 3 ст. 238 КПК України, зазначено, що після огляду трупа підлягає обов'язковому направленню для проведення судово-медичної експертизи для встановлення причини смерті (Кримінальний процесуальний кодекс України, 2012).

Аналогічна вимога закріплена у п. 2 ст. 242 КПК, де вказано, що «слідчий або прокурор зобов'язаний звернутися до експерта для проведення експертизи щодо: встановлення причини смерті та встановлення тяжкості та характеру тілесних ушкоджень (Кримінальний процесуальний кодекс України, 2012). Отже, згідно із чинним кримінальним процесуальним законодавством України, визначення причини смерті померлої людини є обов'язковою умовою. Так само однозначно і обов'язково в судово-медичній практиці повинна трактуватись причина смерті людини з метою недопущення розбіжності в її тлумаченні зацікавленими сторонами кримінального провадження. Тому першим і головним завданням, що підлягає визначенню під час проведення судово-медичної експертизи трупа – це встановлення причини смерті.

Як ми зазначали, негайний огляд трупа на місці його виявлення є дуже важливим. Зволікання із його проведенням може спричинити втрачання слідів, що матиме вирішальне значення для розкриття та розслідування даного кримінального правопорушення.

А. Вуйма говорить про те, що огляд трупа може здійснюватися не на місці події, а вже в приміщенні бюро судово-медичної експертизи. Найпоширенішими причинами, через які огляд трупа здійснюється не на місці його виявлення, а у приміщенні бюро судово-медичної експертизи, є такими: 1) необхідність відібрання біологічних зразків трупа: зразків крові, волосся, а також потреба у здійсненні дактилоскопіювання пальців та долонь обох рук потерпілого; 2) несприятливі погодні умови (наприклад, труп було виявлено вночі під час хуртовини); 3) неможливість своєчасного залучення судово-медичного експерта (Вуйма, 2021: 261].

Ми переконані, що необхідність негайного огляду трупа на місці його виявлення полягає у тому, що багато інформації, що має доказове значення, може бути втрачено, або видозмінено, що вплине на хід досудового розслідування. До інформації, яку може бути втрачено, варто віднести:

- 1) положення трупа відносно інших предметів на місці події та його поза;
- 2) одяг та пошкодження на ньому, його стан, тощо (первинний вигляд одягу може змінитися);
- 3) температура трупа, ступінь вираження трупних явищ у певний час огляду (трупні плями та трупне залякання);
- 4) наявність та характер тілесних ушкоджень на трупі;
- 5) фактори зовнішнього середовища (температура повітря, вологість, наявність опадів тощо).

На наше переконання, огляд трупа в приміщенні судово-медичного бюро, тобто через деякий час після вчинення події, є менш ефективним, ніж на місці події з вище вказаних причин. Також відмітимо, що лікар,

як альтернатива судово-медичному експерту (що не заборонено КПК України) є непереконливим джерелом інформації, через те працівники правоохоронних органів не знають, що за особа з медичного закладу прибуде на місце події, та які професійні якості вона має, тому під час практичної діяльності мають місце випадки, коли зазначена особа здатна лише констатувати смерть, або реанімувати особу, а не надати інформацію, щодо можливих причин смерті, яка необхідна працівникам правоохоронних органів негайно, для можливості проведення першочергових слідчих (розшукових) дій.

Ще одним проблемним питанням, на наш погляд, є складання постанови про призначення судово-медичної експертизи трупу після його виявлення на місці події.

Так, відповідно до Наказу «Про затвердження Інструкції з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами Національної поліції України в запобіганні кримінальним правопорушенням, їх виявленні та розслідуванні, на місці події старшим СОГ є слідчий, а в разі включення до складу СОГ замість слідчого дізнавача старшим СОГ є дізнавач (Наказ Міністерства внутрішніх справ України, 2017), під час практичної діяльності на місці події, слідчий після огляду місця події та трупу, одразу виносить постанову про призначення судово-медичної експертизи, на підставі якої уповноважені працівники Бюро судово-медичних експертиз здійснюють транспортування тіла померлого.

У статті 242 КПК України зазначено про те, що експертиза проводиться експертною установою, експертом або експертами, яких залучають сторони кримінального провадження (Кримінальний процесуальний кодекс України, 2012), однак на момент виявлення трупу ще не відкрито кримінальне провадження так, як не внесені відомості до ЄРДР. Враховуючи те, що чинним КПК України передбачено лише огляд місця події, винесення постанови про призначення судово-медичної експертизи трупу слідчим на місці події без попереднього внесення відомостей до ЄРДР буде незаконним, та суперечить вимогам ст. 86 КПК України. Вважаємо, що диспозиція вказаної вище статті є неповноцінною, та не сприяє ефективному здійсненню досудового розслідування з причин, охоплених цим дослідженням (втрачання доказової інформації, неможливість своєчасного проведення слідчої дії). У зв'язку з вище викладеним, в подальшому можуть виникнути підстави для визнання висновку експерта стосовно проведення судово-медичної експертизи трупа – недопустимим доказом, що негативно вплине на хід досудового розслідування.

Враховуючи зазначене, пропонуємо внести зміни до частини 3 статті 214 КПК України, та викласти її у наступній редакції: «У невідкладних випадках до внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань може бути проведений огляд місця події, *огляд трупу та призначено судово – медичну експертизу трупу*. Відомості про подію вносяться до ЄРДР невідкладно після завершення огляду».

Висновки. В результаті проведеного нами дослідження було виділено два дискусійних питання, а саме проведення огляду трупу та призначення судово-медичної експертизи трупу до внесення відомостей до ЄРДР. Констатовано, що зволікання з оглядом трупу на місці події та призначенням судово-медичної експертизи такого трупу може призвести до втрачання слідчої картини та отримання доказової інформації, що може допомогти встановити істину у справі. Запропоновані нами зміни допоможуть покращити роботу слідчих та нададуть можливість для більш ефективного досудового розслідування і розкриття такого кримінального правопорушення.

Список використаних джерел:

1. Офіс Генерального прокурора України. Діяльність. Статистика. Про зареєстровані кримінальні правопорушення та результати їх досудового розслідування. URL: <https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-zareyestrovani-kriminalni-pravoporushennya-ta-rezultati-yih-dosudovogo-rozsliduvannya-2> (дата звернення 22.08.2023)
2. Груздь О.І., Литвиненко О.Г. Окремі аспекти проведення судово-медичних експертиз в умовах воєнного стану. *Українська поліцейстика: теорія, законодавство, практика*. № 2(6) 2023. С. 22-28. URL: <https://policeystika.dnuvs.ukr.education/wp-content/uploads/2023/11/2023-2-4.pdf>
3. Груздь О. І. Розслідування умисних вбивств, учинених при перевищенні меж необхідної оборони : дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : 12.00.09 / Національна академія внутрішніх справ. Київ, 2015. 247с.
4. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13 квітня 2012 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення 22.08.2023)
5. Вуйма А. Участь спеціалістів у проведенні огляду місця події під час розслідування вбивств. *Вісник ХНУВС*. 2021. Т. 2, № 93. С. 256–265. URL: <https://doi.org/10.32631/v.2021.2.22> (дата звернення: 15.12.2023).
6. Наказ Міністерства внутрішніх справ України: Про затвердження Інструкції з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами Національної поліції України в запобіганні кримінальним правопорушенням, їх виявленні та розслідуванні №575 від 07.07.2017. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0937-17#Text> (дата звернення: 05.12.2023).

References:

1. Ofis Heneralnogo prokurora Ukrainy (2023). Diiialnist. Statystyka. Pro zareiestrovani kryminalni pravoporushennia ta rezultaty yikh dosudovoho rozsliduvannya [About registered criminal offenses and the results of their pre-trial investigation]. Retrieved from <https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-zareyestrovani-kriminalni-pravoporushennya-ta-rezultati-yih-dosudovogo-rozsliduvannya-2> [in Ukrainian].
2. Hruzd O.I, Lytvynenko O.H. (2023). Okremi aspekty provedennia sudovo-medychnykh ekspertyz v umovakh voiennoho stanu. [Certain aspects of conducting forensic medical examinations under martial law]. *Ukrainska politseistyka: teoriia, zakonodavstvo, praktyka*. issue 2(6) 2023. pp. 22–28. [in Ukrainian].

3. Hruz O.I. (2015) Rozsliduvannia umysnykh vbyvstv, uchynenykh pry perevyschenni mezh neobkhdnoi oborony [Investigation of intentional killings committed when the limits of necessary defense were exceeded]: dys. na zdobuttia nauk. stupenia kand. yuryd. nauk: 12.00.09 / Natsionalna akademiia vnutrishnikh sprav. Kyiv, 2015. 247p. [in Ukrainian].
4. Kryminalnyi protsesualnyi kodeks Ukrainy vid 13 kvitnia 2012 roku. [Criminal Procedure Code of Ukraine from April 13 2012]. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> [in Ukrainian].
5. Vuima A. (2021). Uchast spetsialistiv u provedenni ohliadu mistsia podii pid chas rozsliduvannia vbyvstv [The participation of specialists in the examination of the scene during the investigation of murders]. *Visnyk KhNUVS*. 2021. T. 2, issue 93. pp. 256–265. URL: <https://doi.org/10.32631/v.2021.2.22> [in Ukrainian].
6. Nakaz Ministerstva vnutrishnikh sprav Ukrainy (2017): Pro zatverdzhennia Instruksii z orhanizatsii vzaiemodii orhaniv dosudovoho rozsliduvannia z inshymy orhanamy ta pidrozdilamy Natsionalnoi politsii Ukrainy v zapobihanni kryminalnym pravoporushenniam, yikh vyivlenni ta rozsliduvanni №575 vid 07.07.2017 [On the approval of the Instructions on the organization of the interaction of pretrial investigation bodies with other bodies and units of the National Police of Ukraine in the prevention of criminal offenses, their detection and investigation]. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0937-17#Text> [in Ukrainian].